

НАТАЛІЯ ПУСЕПЛИНА
(Полтава)

МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ

Розглядається проблема реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності у системі освіти дорослих. Розкрито її сутність і зміст, обґрунтовано доцільність використання у післядипломній освіті вчителів.

Ключові слова: музейно-педагогічна діяльність, освіта дорослих, освітньо-виховний потенціал, музей, післядипломна освіта.

Модернізація вітчизняної освіти зумовлює необхідність використання ефективних засобів формування та реалізації творчого потенціалу особистості педагога у сучасному навчально-виховному процесі, зокрема, музейно-педагогічної діяльності. Сучасне розуміння актуальних завдань виховання, узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду дозволяє визначити поняття „музейно-педагогічна діяльність” як вид педагогічної діяльності, послідовну, спеціально організовану, науково обґрунтовану, цілеспрямовану творчу суб’єкт-суб’єкту взаємодію викладача і студента, педагога й учня, спрямовану на забезпечення єдності урочної, позакласної і позашкільної, аудиторної і позааудиторної роботи для виховання, навчання, розвитку особистості в умовах музейного середовища. Головною метою цієї взаємодії є здійснення виховного процесу у музеї на основі педагогічних принципів і закономірностей, моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до пізнання історико-культурної спадщини, виховання цілісної творчої особистості на основі гуманістичних цінностей людства. Об’єднуючи цілісну систему різноманітних форм роботи з аудиторією, музеї мають бути осередком виховання, освіти та культури, джерелом творчості, тому актуалізується потреба професійно-педагогічної підго-

товки музейного фахівця і, водночас, вчителя, здатного здійснювати виховання та навчання засобами музейно-педагогічної діяльності, розробляти і впроваджувати нові програми, експериментувати в пошуках форм, методів роботи, здійснювати соціально-психологічні дослідження тощо.

Оскільки, з позицій сучасного розуміння особистісно-соціальної природи виховання музейно-педагогічне середовище є вагомим чинником і своєрідним суб'єктом виховання, актуальним є використання його потенціалу у нових умовах стратегії освіти і навчання упродовж життя, яка спрямовується на задоволення освітніх потреб людини, адаптацію її до змін навколишнього середовища, засвоєння нових соціальних ролей, створення умов для самоосвіти та самореалізації [3, с. 73].

Науковці (Н. Верченко, С. Змеєв, Ю. Калиновський, Т. Ломтева, Л. Лук'янова, Е. Нікітін, Т. Шадріна) визначають освіту дорослих як пролонгований процес розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), який відбувається протягом усього життя і поєднує такі напрями як: цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи та дотриманням принципів її організації, спрямованої на створення умов для навчання впродовж усього життя та забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних її ланок [2, с. 74-75].

У дослідженнях Б. Андріївського, В. Бондаря, В. Воронцової, С. Гончаренка, А. Дарійського, Н. Ничкало, В. Олійника та інших учених безперервна освіта розглядається як багатопланове поняття і за своїми цільовими функціями визначається як умова і процес всебічного розвитку особистості, поступового збагачення її духовного світу та творчого потенціалу, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні, перетворення набуття освіти на процес, що триває упродовж всього життя людини.

Оскільки, музей як історично сформований інститут, виступає засобом адаптації людини в культурній сфері, місцем її духовного збагачення, що стимулює моральний і естетичний розвиток особистості, професійна компетентність педагогів з музейно-педагогічної діяльності є одним із основних факторів ефективної роботи цих закладів як освітньо-виховних центрів. Тому проблема підвищення ролі професійної підготовки фахівців, які займаються цією діяльністю, зокрема, у системі післядипломної освіти потребує теоретичного і методичного обґрунтування. Післядипломна освіта це – система навчання та розвитку фахівців для приведення їх професійного рівня кваліфікації у відповідність із вимогами часу, особистісними та виробничими потребами; удосконалення їх наукового та загальнокультурного рівня; стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості, яке відбувається у спеціалізованих навчальних закладах і керується державними стандартами щодо фаху певних рівнів кваліфікації [4, с. 6].

Створення й апробація нових технологій взаємодії музеїв і навчальних установ з метою збагачення соціального і професійного досвіду вчителів є основними завданнями музейно-педагогічної діяльності у цьому напрямі.

Особливості освіти дорослих, зумовлюють необхідність організації процесу навчання з урахуванням професійних потреб, провідних тенденцій, перспектив розвитку і новітніх досягнень у галузі музейно-педагогічної діяльності. Аналіз та узагальнення наукових досліджень, вітчизняних і зарубіжних джерел дозволяють стверджувати, що переосмислення сучасної освітньої концепції музею базується на аксіологічно-антропоцентричному підході, безпосередньо пов'язується з реформуванням освіти на засадах індивідуалізації, гуманізації та співробітництва, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчально-виховному процесі, при цьому музей виконує роль освітньо-виховного центру передачі наукового, художнього, історичного досвіду поколінь, діалогу культур, створення необхідних умов для самореалізації особистості.

Враховуючи те, що на специфіку навчання певним чином впливає особистісний професійний досвід виникає необхідність проводити діагностування слухачів, використання у процесі навчання диференційованого підходу. Безперечно, мотивація і стимулювання пізнавальної активності вчителя набуває найбільшої ваги на початковому етапі, оскільки на ньому відбувається ознайомлення із загальними заходами музейно-педагогічної діяльності, розкриття її потенційних можливостей у навчанні та вихованні, а відтак — і інтересу до цієї галузі педагогічної науки. Варто підкреслити особливу роль педагога на цьому етапі: свідомість і міцність засвоєваних знань, умінь, навичок насамперед залежить від його педагогічної майстерності, вміння емоційно, переконливо і цікаво представити матеріал, розкрити музейно-педагогічну діяльність не як стереотипну та заідеологізовану галузь, а як багатогранний засіб виховання на засадах відродження національних традицій, піднесення загальнолюдських цінностей, діалогу культур і поколінь. Важливим є не тільки засвоєння теоретичного матеріалу, а й тісний зв'язок теорії й практики, реалізація основних функцій музейно-педагогічної діяльності: навчальної, виховної, гносеолого-аксіологічної, розвиваючої, комунікативної, рекреаційно-розважальної, інтеграційної, адаптаційно-корегуючої [1, с. 47]. На нашу думку, особливо важливими є виховна, наукова, навчальна, ознайомлювальна, культурологічна та середовищна функції: виховна — збагачення внутрішнього світу людини, її чуттєво-емоційної сфери; формування моральної самосвідомості; виховання на основі здобутків національної і загальнолюдської культури; розвиток творчих здібностей і створення умов для самотворення і самовдосконалення особистості; навчальна — використання музейного предмету як об'єкту дослідження; наукова — опанування наукових методів експозиційної, фондової роботи, підготовка науково-методичних рекомендацій, розробок виховних заходів у музейному середовищі тощо; культурологічна — формування знань про загальну культуру особистості, зокрема про сутність культури як соціально-історичного явища та національної культури як національно ціннісного феномену; ознайомлювальна — ознайомлення з основами музейно-педагогічної діяльності; середовищна — створення педагогічно доцільного виховного музейно-педагогічного середовища для формування творчого розвитку особистості.

Зміст музейно-педагогічної діяльності у системі післядипломної освіти реалізується у відповідності до основних напрямів функціонування вищого закладу освіти: виховного (формування моральної самосвідомості, гуманітарної культури, професійно-педагогічного мислення; морального, громадянського, естетичного виховання на загальнолюдських і національних цінностях тощо), навчального (вивчення теорії та практики музейно-педагогічної діяльності у вітчизняному і зарубіжному освітньому досвіді; ознайомлення з напрямками та формами навчально-виховної роботи шкільних музеїв; опанування методики реалізації музейного потенціалу у педагогічному процесі загальноосвітніх навчальних закладів) і науково-дослідницького (фондова, експозиційна робота; анотування наукових статей; вивчення й узагальнення досвіду музейно-педагогічної діяльності навчальних закладів регіону; підготовка методичних розробок музейних уроків і виховних заходів у музейному середовищі).

Проаналізувавши досвід підготовки американських учителів до музейно-педагогічної діяльності, поділяємо думку російських вчених З. Бонамі і Н. Макарової про найбільш актуальні аспекти його використання у вітчизняній практиці, зокрема у системі освіти дорослих: учительські майстерні (настановчі лекції, що допомагають самостійно проводити заняття в музеї, або довготривалі курси, коли вчителі працюють у фондах і лабораторіях музею, збагачуючи власні знання й одночасно інтегруючи музейний матеріал у шкільний курс); спеціальні програми з підготовки учителів-лідерів (провідників ідей музейної освіти в педагогічній сфері); літні курси і літні інститути (співпраця з університетами та коледжами у канікулярний період); спільні проекти (музейного педагога й учителя, які згодом утілюються в шкільну

практику); інформаційно-методичні центри (забезпечення вчителів інформаційною і допоміжною літературою, оренда тематично підібраних матеріалів із колекцій музею тощо); стажування учителів у музеї (самоосвіта) [5, с. 122-123].

Доцільно використовувати методи інтерактивного навчання, які дозволяють не тільки оптимально враховувати навчальні потреби дорослої людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Інтерактивні методи післядипломного навчання науковці розглядають як систему суб'єктно-суб'єктних відносин, основою якої є освоєння педагогом методів, засобів навчання, теорії їх використання для реалізації місії освіти, представленої в навчальних цілях предмета [4, с. 117].

До найефективніших методів і форм інтерактивної взаємодії музейно-педагогічної діяльності відносимо: дискусію, розв'язок проблемних завдань, дидактичні ігри, «інтелектуальний штурм», тренінг. Отже, інтерактивні методи і форми навчання активізують пізнавальну діяльність, забезпечують міцність засвоєння знань, формування умінь і навичок, створюють умови для особистісної самореалізації кожного, сприяють налагодженню професійно орієнтованої взаємодії суб'єктів процесу навчання.

У процесі музейно-педагогічної діяльності доцільно застосовувати словесні, наочні і практично-дійові методи. Серед основних методів, які пропонуються для використання є такі: розповідь, пояснення, бесіда, лекція, навчальна дискусія, демонстрація, ілюстрація (спрямовані на засвоєння знань), вправа, аналіз конкретних ситуацій, проблемно-пошуковий.

Екскурсія є основною формою освітньо-виховної діяльності музею, сутність якої полягає в комплексному (візуальному, вербальному, емоційному) сприйманні наочних об'єктів з метою інтелектуального, естетичного і духовного розвитку особистості. З одного боку, ця форма стимулює пізнавальну активність, інформаційно збагачує, забезпечує виховний вплив на учителів; з іншого, наочно представляє використання теоретичних положень музейно-педагогічної діяльності у практиці, сприяє формуванню вмій і навичок освітньо-виховної діяльності в музейному середовищі; надає можливість самостійно реалізувати творчий підхід у розробці й практичному проведенні екскурсії для учнів, учителів, студентів, учасників різних освітньо-виховних і наукових заходів.

Презентація слід використовувати з метою представлення й актуалізації творчого доробку педагогів, науковців, студентів, музейних працівників у галузі музейно-педагогічної діяльності. Наприклад, серед заходів до відкриття кімнати-музею Г. Ващенко у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка представлено науково-педагогічне дослідження А. Бойко „...Служба Богові й Батьківщині” (Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок)”, Л. Овчаренко проведено презентацію музею гончарства Опішнянського колегіуму мистецтва. Із метою популяризації музейно-педагогічної діяльності актуальним є запрошення музеєзнавців із різних регіонів України для презентацій наукових колекцій, тематичних збірань, фондів матеріалів та ін.

У процесі реалізації освітньо-виховного потенціалу музейно-педагогічної діяльності системи освіти дорослих (лекційна, екскурсійна, опанування нормативних і спеціальних курсів на основі інтеграції змісту предметних фахових, загальнопедагогічних дисциплін і музеєзнавства, проведення практик на базі музеїв і музейного комплексу педагогічного закладу освіти (музейно-, літературно-краєзнавча, фольклорно- й історико-етнографічна)) відбувається формування базових фахових знань, здатності до аналізу та синтезу, співпраці з фахівцями інших предметних галузей, до оптимальних рішень, навичок оперування інформацією, опанування методологією пізнавальної діяльності, усвідомлення необхідності включення у різноманітні види діяльності відповідно до інтересів і здібностей, усвідомлення необхідності підпорядкування дидактичних завдань формуванню цілісної особистості,

здобуття знань про специфіку, зміст, форми і методи індивідуальної роботи з учнем і класним колективом, знань в галузі національної історії, краєзнавства, літератури, мистецтва, політики, моралі, етики, естетики, релігії, техніки та культури, формуються навички добирати педагогічно обґрунтовані форми, методи та прийоми індивідуальної, групової і колективної роботи. Залучення учителів до наукового пошуку з використанням засобів музейно-педагогічної діяльності через організацію наукових студій, фондової роботи, проведення науково-практичних конференцій і семінарів сприяє формуванню гуманітарної культури, планетарного та професійно-педагогічного мислення, цілісної картини світу, забезпечує оволодіння методологією пізнавальної діяльності, знання методів і прийомів включення дітей у різноманітні види діяльності; дозволяє компетентно оволодіти психолого-педагогічними методами діагностики, знаннями методів і прийомів; дає можливість використовувати надбання народної педагогіки, психології і світової педагогічної науки, навчитися визначати конкретні виховні завдання, враховуючи мету виховання, соціальну ситуацію, рівень розвитку колективу, будувати педагогічне спілкування на основі урізноманітнення спільної діяльності.

Таким чином, музейно-педагогічна діяльність у системі післядипломної освіти розкриває широкі можливості для використання психолого-педагогічних і методичних засобів виховного впливу в умовах музейного середовища, участі у різноманітних навчальних програмах з метою успішного професійного саморозвитку та самореалізації особистості педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Таїсія Юрїївна Белофастова. – К., 2003. – 167 с.
2. Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Б. Лук'янова // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. – К. – Ніжин : Вид. ПП Лисенко М.М., 2009. – Вип. 1. – С. 72-79.
3. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах: [монографія] / О.І. Огієнко / За ред. Н.Г. Ничкало – Суми: Еллада, 2008. – 444 с.
4. Професійний розвиток педагогічних працівників: Практична андрагогіка: Наук.-метод. посіб. / За заг. ред. В.І. Пуцова, Л.Я. Набоки. – К., 2007. – 228 с.
5. Юхневич М. Ю. Я поведу тебя в музей : учеб. пособ. по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич; М-во культуры РФ, Рос. ин-т культурологи. – М., 2001. – 224 с.

НАТАЛИЯ ПУСЕПЛИНА

МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ

Рассматривается проблема реализации образовательно-воспитательного потенциала музейно-педагогической деятельности в системе образования взрослых. Раскрыта ее суть и содержание, обоснована целесообразность использования в последипломном образовании учителей.

Ключевые слова: музейно-педагогическая деятельность, образование взрослых, образовательно-воспитательный потенциал, музей, последипломное образование.

NATALIA PUSEPLINA

MUSEUM-PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE SYSTEM OF ADULTS EDUCATION

The problem of realisation of educational potential of museum-pedagogical activity in the system of adults' education is considered. Its fundamental nature and contents are exposed; the expedience of usage in postgraduate education of teachers is grounded.

Keywords: museum-pedagogical activity, education of adults, educational potential, museum, postgraduate education.

Одержано 1.06.2011, рекомендовано до друку 18.07.2011.